

A szerző és a szöveg

A *Budapest nőlegényét* olvasva láthattuk, hogy a szöveg többféle szerkezetben is aktualizálható. Mivel azonban ennek lehetőségét maga a szöveg rejtí magában, az is kérdés lehet, miért kellene – (más, hasonló szövegeknél, ciklusoknál) a szerző ajánlását (ha van ilyen) elfogadni, előnyben részesíteni. Az olyan szövegek olvasásakor, ahol a szerző ajánlotta sorrend rendelkezésre áll (és így adott a darabszám), elvben két válasz lehetséges: vagy elfogadom azt vagy nem. Láthattuk, hogy az angolszász recepcióban a szerző elrendezte ciklus kap szinte kizárólagos szerepet, míg Hajdu Péter a szerző kérdését vizsgálva arra hívja fel a figyelmet, hogy a

posztstrukturalista megközelítések tagadják ugyan az egyes mű immanens értelmezésének lehetőségét, de ettől még nem kívánják a szerző koncepcióját új életre kelteni.¹⁸¹

A (poszt)strukturalizmus előtt érvényes módon bizonytalannak nem.

A szerző nevééről értekező Foucault szerint a „szerzői név nem egyszerűen egy diskurzus eleme (ami lehet alany vagy bővítmény, amit névmás bármikor helyettesíthet stb.). Jelenléte klasszifikációs funkciót lát el”.¹⁸² Majd a szerző-funkciót vizsgálva hozzáteszi, hogy

az, amit az egyénben »szerzőként« különítünk el (vagy ami szerzővé tesz egy egyént), nem egyéb, mint többé-kevésbé pszichologizáló koncepciója mindannak, amit mi magunk művelünk a szöveggel: vagyis az összehasonlításoknak, a kiválasztott jellemző jegyeknek, megállapított folytonosságoknak és kizárásoknak.¹⁸³

Foucault a szerzőt olyan funkcionális princípiumként írja le, amely „az értelem túlbujánzásába [...] viszi bele a takarékoság elvét”, amely „megbéklyózza a

---

¹⁸¹ „Sőt. A szerzőt emlegetni manapság kissé gyanús dolog, mintha nem sikerült volna leszámolni egy illúzióval.” (HAJDU Péter, *Csak egyet, de kétszer*, i. m., 130.)

¹⁸² Michel FOUCAULT magyarázata szerint „az ilyen név lehetővé teszi bizonyos számú szövegek csoportosítását, elhatárolását, közülük egyesek kizárását, s e szövegek másokkal való szembeállítását. A szerzői név a szövegek között is kapcsolatot létesít: sem Hermész, sem Hippokratész nem létezett abban az értelemben, ahogyan ezt Balzacról elmondhatjuk: az a tény azonban, hogy többféle szöveget ugyanazon névhez kötünk, azt jelzi, hogy közöttük az egyneműség, a leszármazás, a hitelesítés, a kölcsönös magyarázat vagy a közös felhasználás viszonylatát állapítottuk meg. Végül, a szerző neve a diskurzus létezmódjának is jellemzésére szolgál: az a diskurzus, amely egy a szerző nevével viseli, amelyről elmondhatjuk, hogy »ez és ez írta«, »ez a valaki a szerzője«, nem csupán közönséges és közömbös, elszálló, elfelejthető szavakból áll – olyan beszéd ez, amelyet egy adott kultúrában meghatározott befogadási mód, meghatározott státus illet meg.” (*Mi a szerző?*, ford. ERŐS Ferenc, KICSÁK Lóránt = M. F., *Nyelv a végtelenhez*, szerk. SUTYÁK Tibor, Debrecen, 2000, 126.)

¹⁸³ I. m., 129.

fikció szabad áramlását”. A szerző elvét egyáltalán nem látja szükségszerűnek, ma még azonban, másik korlátozó rendszer híján, az kötelezőnek tűnik.¹⁸⁴

A Francia Filozófiai Társaság előtt folyt vitában persze az írás kapcsán nem véletlenül merül fel Derrida neve. Foucault-t az egyik hozzászóló egy olyan csoportba sorolja be, melynek a „szubjektum tagadása [...] központi ideája”,¹⁸⁵ mely csoportban Lévi-Strauss, Roland Barthes, Althusser mellett előkelő helyet foglal el Derrida. Foucault ugyanakkor meglepődik, amikor szembesítik azzal a nézetével, mely szerint „szerző nem létezik”.¹⁸⁶ Korábban a szerző-funkciót a szubjektum-funkció lehetséges konkretizálásai egyikének nevezi, mely kapcsán mindazokat a feltételeket tartja fontosnak megvizsgálni, „amelyek lehetővé teszik, hogy egy egyén betöltse a szubjektum funkcióját. Abszolút szubjektum nem létezik.”¹⁸⁷

A szerző kérdését vizsgálva (az eltérő kontextus ellenére¹⁸⁸) ezért (is) érdekes lesz az, ahogyan a Heidegger Nietzsche-könyvét olvasó Derrida Heideggert azért kritizálja, mert szerinte „a nietzschei gondolkodás alapvetően egységes”, amely „egység a nyugati metafizika egységéből ered”. Ugyanakkor Heidegger „Nietzsche értelmezésének egysége, a nyugati metafizika egysége, amelyre ez az értelmezés vonatkozik és a heideggeri gondolatösvény egysége itt elválaszthatatlanok.”¹⁸⁹ Majd egy szorosabb Heidegger olvasás során addig a megállapításig jut, mely szerint

a gondolkodó neve [...] [őt] gondolkodásaként határozza meg. Minden ezt fogja megerősíteni attól a pillanattól fogva, hogy a tulajdonnevet nem egy egyén nevének vagy aláírásának, hanem valamely gondolat nevének tekintjük, olyan gondolaténak, melynek egysége viszonzásképpen értelmet és vonatkozási pontot ad a tulajdonnévnek. »Nietzsche« nem más, mint e gondolkodás neve. [Ezért azt,] [h]ogy *Nietzsche kicsoda*, s neve mit mond, azt kizárólag gondolkodásából tudhatjuk meg.¹⁹⁰

Heideggert épp azért kritizálja, mert szerinte kérdéses, hogy „vajon joggal mondhatjuk-e azt, amit Heidegger oly határozottan állít, hogy ez a gondolkodás

---

¹⁸⁴ I. m., különösen a 137–138. oldalon található szövegváltozat. Vö. BEZECZKY Gábor, *Az elbeszélőcikk poétikája*, i. m., 192.

¹⁸⁵ Michel FOUCAULT, *Mi a szerző*, i. m., 139.

¹⁸⁶ „Továbbá nem állítottam, hogy a szerző nem létezik: meglepetéssel látom, hogy az előadásom félreértést okozott.” (I. m., 142.)

¹⁸⁷ I. m., 143.

¹⁸⁸ A két vita kontextusa eltérő: Foucault-n még a szerző és a szubjektum létét kérték számon, Derrida írásának háttere pedig inkább a Gadamerrel folytatott vita. A szerző kérdésének magyarországi recepciójában azonban már mindkét szöveg megszólalt, ezért itt a szerzőt létrehozó diskurzus kérdésével kapcsolatban a tágabb kontextustól eltekinthetünk. (Vö. GÁCS Anna, *Miért nem elég nekünk a könyv. A szerző az értelmezésben, szerzőség-konceptiók a kortárs magyar irodalomban*, Bp., Kijárat, 43–44, 54–55; KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Intertextualitás: létmód és/vagy funkció?*, It, 1995/4, 515.

¹⁸⁹ Jacques DERRIDA, *Két kérdés aláírásokat értelmezve. Nietzsche/Heidegger*, Literatura, 1995/4, 323.

¹⁹⁰ I. m., 325–326.

egyetlen – hogy Nietzsche-nek csupán egyetlen neve van?¹⁹¹ Ha azonban ez így van, akkor mi biztosít arról, hogy továbbra is ugyanarról a névről, Nietzsche-ről van szó a nevével jelölt diskurzusban? Leginkább talán az, hogy a diskurzus ugyanazon szövegek, és így az ugyanazon szerzői névvel ellátott szövegek körül szerveződik, melyekből megtudhatjuk, „ki volt Nietzsche”,¹⁹² vagy épp azt (Derrida értelmezésében), hogy kik voltak Nietzschek. Vagyis tulajdonképpen a szövegek köré szerveződő diskurzus az, amely a szerzőt meghatározza.

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a „kategórián belüli csoportok megcímkézése”-hez nem kell a „műfajokat mintegy ideaként létező entitásoknak”¹⁹³ tekinteni. A magam részéről Bezeckzy Gáborral értek egyet abban, hogy azt, amit ő összetett regénynek, illetve elbeszélésciklusnak nevez, érdemes külön számba venni¹⁹⁴ – annak tudatában persze, hogy valószínűleg „nem lehet minden kétséget kizáróan eldönteni, hogy egy-egy műnek melyik kategóriába kellene kerülnie”.¹⁹⁵ Mivel azonban ez a műfajok dinamikája okán (legalábbis a romantika óta bizonyosan) kevés mű esetében problémátlan, azt mondhatjuk, hogy valamely aktuális olvasás (például a *Szindbád ifjúsága* esetében) mindenképpen dönthet a hovatartozás felől, amely nem egy végleges besorolás, sokkal inkább egy értelmezői stratégia felőli döntés. Persze egy ilyen szöveg esetében (is) bármely döntés korlátozást jelent, ez azonban jelen kérdésünk felől nézve azért látszatprobléma, mert az összes jelentésintenció (szerencsére) elvben föltárható.

Ugyanakkor Bezeckzy Gábor szerint

az összetett regény lehet köztes műfaj – de nem a regény és az egymáshoz nem kapcsolódó elbeszélések gyűjteménye között, hanem a regény és az elbeszélésciklus között. [...] az összetett regény értékeit nem a regénnyel fennálló rokonságára, hanem az elbeszélésciklusra lehet alapozni.¹⁹⁶

Akkor pedig logikusnak látszana azt az elnevezésben is érvényesíteni. A magam részéről az összetett regény helyett a korábban mondottak alapján is javasolnám a novellaciklus kifejezés további alkalmazását az olyan szövegekre, melyeknél a darabszám és a sorrend kötött (a szerzői elrendezés alapján), és azokat a ciklusokat nevezném elbeszélésciklusnak,¹⁹⁷ amelyekben ezek meghatározatlanok, vagyis a szerző „fikciót korlátozó szerepe” kevésbé érvényesül.

Egy Krúdy Szindbád-ciklusaival foglalkozó dolgozatban elfogadtam a korábbi kutatások konklúzióját, mely szerint a ciklus(ok)ba rendeződő Szindbád írásokban egy új regénytípus körvonalazódik.¹⁹⁸ A dolgozat elején egyrészt jelzem,

¹⁹¹ I. m., 331.

¹⁹² I. m., 327.

¹⁹³ HAJDU Péter, *Csak egyet, de kétszer*, i. m., 125–126.

¹⁹⁴ BEZECZKY Gábor, *Az elbeszélésciklus poétikája*, i. m., 193.

¹⁹⁵ Uo.

¹⁹⁶ BEZECZKY Gábor, *A regényszerűség és az elbeszélésciklus*, i. m., 59–60.

¹⁹⁷ A korábban mondottak alapján az elbeszélés szó tehát itt nem a novella szó szinonimjaként (hanem mint „elbeszélet”) értendő.

¹⁹⁸ FINTA Gábor, *A lét vándora. Krúdy Szindbádjáról* (1998), ItK, 2000/3–4, 411.

hogy, szemben Kozocsa szerkesztői munkájával, következtetésem a Krúdy által ciklusba rendezett kötetekre vonatkoznak,¹⁹⁹ és javaslatot teszek azon önállóan közölt, Krúdy szerkesztette kötetben soha meg nem jelent szövegek (önálló) ciklusként való olvasására, ahol a lehetséges összetartozást a publikálás módja jelzi (mint például az *Álomképek* vagy az 1931–33 között közölt novellák esetében). Másrésztől azonban a dolgozat szerint az egyes ciklusok „összeolvashatóak” (az elbeszél „jelen a (szöveg) múlt(já)ból építkezik”),²⁰⁰ vagyis teoretikusan nem tesz különbséget novellaciklus és elbeszélésciklus (szerzői és olvasói ciklus) között.

A *Purgatórium* című regény kapcsán a következő megállapításokat teszem: a „*Purgatórium* regény ugyan, de az egyes darabok novellaként is megállják a helyüket. A korábbi novellaciklusok után, melyek a regény felé mutatnak, egy olyan regényt olvasunk, mely alkalmasint a múlt század eszményítő regényeinél jóval feszítettebb egységet mutató novellaciklus. (A ciklusok regényi olvasatához viszonyítva részben tehát korlátozottabb érvényű is, amennyiben a *Purgatórium* mégiscsak történetet mesél el; a szerkezetben is megjelenő metaforizáltság – pl. a veres doktor és a pap egymásra vonatkoztatása – ellenére felismerhető egy, az epikai világ érvényességét határoló jelentésintenció.)”²⁰¹ Vagyis a *Purgatórium* önállóan is olvasható fejezetei között meglevő metonimikus kapcsolódások következtében valóban inkább az „egészként értett szöveg” és nem annyira „a részek integritását hangsúlyoz[hatjuk]”.²⁰² Épp ezért úgy gondolom, hogy az összetett regény valóban „köztes műfaj”, valóban „a regény és az elbeszélésciklus között” lehetne elgondolni, azonban inkább olyan szövegek tapasztalata felől válhatna a magyar irodalmi diskurzusba visszaolvashatóvá, mint Krúdy *Purgatóriuma*.

---

¹⁹⁹ „Arra, hogy a ciklusok felépítésén mennyiben változtatott Kozocsa Sándor szerkesztői munkája, nem áll módomban kitérni; dolgozatom írása közben igyekeztem a Krúdy által elképzelt *Szindbád*-korpuszt szem előtt tartani.” (I. m., 405.) – Nyilván szerencsésebb lett volna a „Krúdy által kötetbe rendezett ciklusok” vagy valamely ehhez hasonló kifejezés, a maga kontextusában azonban, úgy gondolom, komoly hermeneutikai erőfeszítések árán lehet csak az „elképzelt” szót úgy értelmezni, hogy a tanulmány „ezzel a parapszichológia kutatási területére téved.” (HAJDU Péter, *Csak egyet, de kétszer*, i. m., 151.)

²⁰⁰ FINTA Gábor, *A lét vándora*, i. m., 413.

²⁰¹ I. m., 414.

²⁰² Ami persze DUNN-nál és MORRIS-nál sem jelentett feltétlen egyféle, minden elemében integratív olvashatóságot: „A more crucial factor is brought into play when one examines a work closely to determine whether and how its composite parts are interrelated. [...] The issue here is one of degree. How much is enough? How much is too little? How closely woven must this textual cloth be?” (*The Composite Novel*, i. m., 13.)